
КОБИЛЯНСЬКА Л.І.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної
та соціальної педагогіки,
Чернівецький національний
університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці

ГУВЕРНЕРСТВО ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ XXI СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена розглядові особливостей гувернерства – системи індивідуального виховання й навчання дитини в умовах сім'ї. Автор обгрунтовує напрями, специфіку, переваги педагогічної діяльності сучасного гувернера, доводить її доцільність та ефективність.

Ключові слова: гувернер, особистісно орієнтоване виховання, сімейне виховання, професійно-педагогічна діяльність.

Статья посвящена рассмотрению особенностей гувернерства – системы индивидуального воспитания и обучения ребенка в условиях семьи. Автор определяет содержание, специфику, преимущества педагогической деятельности современного гувернера, ее целесообразность и эффективность.

Ключевые слова: гувернер, личностно ориентированное воспитание, семейное воспитание, профессионально-педагогическая деятельность.

This article is devoted to consideration of characteristics system of individual training and education of the child in the family. The author proves directions specificity advantage of modern pedagogical tutor, its feasibility and effectiveness.

Key words: tutor, learner-focused education, family education, vocational and educational activities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вітчизняна педагогіка сьогодні знаходиться на новому етапі свого розвитку: інтеграція у європейський та світовий освітній простір, виникнення чи відродження альтернативних педагогічних систем, типів навчальних закладів, удосконалення теоретичних концепцій, розробка шляхів їх упровадження мають на меті окреслити стратегічні цілі й завдання педагогіки майбутнього. Окрім того, сім'я як оптимальне середовище плекання особистості, в умовах нинішнього соціально-економічного, духовного, культурного розвитку суспільства, набуває особливого значення. Саме родина та освітньо-виховні установи й творять життєво необхідний тандем для актуалізації особистісно орієнтованого навчання, соціалізації, формування вихованої людини й громадянина відповідно до вимог часу.

Сьогодні альтернативні підходи до виховання підростаючого покоління виникають як виклик діючим освітньо-виховним інституціям, вони тісно пов'язані із змінами у потребах і запитах дітей та їх батьків. Один із них – гувернерство – педагогічна система, яка функціонує на основі соціального замовлення й здатна виконувати покладену на неї освітньо-виховну функцію у взаємодії з іншими освітньо-виховними закладами, створюючи умови для самореалізації, соціальної адаптації, творчого розвитку й самовизначення особистості. Професійна діяльність гувернера – домашнього педагога/вихователя – передбачає освітньо-виховну діяльність з дитиною, соціально-педагогічну допомогу сім'ї, психотерапевтичну, корекційну роботу, педагогічну просвіту батьків. Вона має двобічний характер: з одного боку, устремління до європеїзації підготовки юної особистості до життя, її оновлення та удосконалення відповідно до швидкоплинних вимог часу,

а з іншого – необхідність збереження національної своєрідності освіти, яка повинна формувати не лише «громадянина світу», а й національно свідому людину, що забезпечуватиме зростання власної держави, народу.

Гувернерство не слід розглядати як елітну форму освіти, адже за умов відкритості системи освіти, готовності до удосконалення, – воно може стати одним із ресурсів її модернізації. Зважаючи, що певний час можливість запросити домашнього педагога залишатиметься привілеєм заможних родин, переконані, що відродження гувернерства покликане й комплексом об'єктивних чинників, як от – неефективне виконання освітніми установами своїх завдань з підготовки високоосвіченої й вихованої у душі часу особистості і як наслідок – негативне ставлення частини населення до суспільної системи освіти; індивідуалізація освітньо-виховних вимог та потреб батьків (бачення майбутнього власних дітей та його «проекування» вже з дошкільного віку); наявність значного відсотка дітей з соматичними хронічними захворюваннями; реформування системи інтернатних закладів та інші.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вітчизняна педагогіка розглядає гувернерство з декількох позицій: аналіз як педагогічної системи у контексті історичної генези (О.Корх-Черба, Н.Ковалевська, М.Денисенко, Є.Сарапулова, І.Акіншева, О.Шароватова, С.Хлєб'як, Н.Максимовська та ін.), теоретико-методичне обґрунтування системи професійної підготовки гувернерів (А.Бардінов, Г.Беленька, М.Машовець, О.Шароватова та ін.).

Вартісні теоретико-практичні дослідження здійснені науковцями РФ – А.Ганічевою, Л.Пасечник, В.Кириловим, С.Марченко, Т.Одарченко, Т.Тимохіною, С.Трошиною, О.Зверєвою, Т.Куликовою, С.Куприяновим, Е.Савушкіною, С.Теплюк та ін.,

у яких обґрунтовано феномен гувернерства як особливої освітньо-виховної та соціально-педагогічної системи. Переконані, що сучасне гувернерство потребує теоретичного обґрунтування з визначенням його рис, призначення та можливостей виправданого та доцільного функціонування.

Формулювання цілей статті. З огляду на вищезазначене метою даної публікації є обґрунтування потенціалу сучасного гувернерства як системи індивідуального навчання й виховання особистості в умовах родини у реаліях ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Плекання довершеної особистості сьогодні й у подальшому бачиться у контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти та виховання, ґрунтується на загальнолюдських й особистісних цінностях. Видатний педагог В.О.Сухомлинський, вважаючи виховання творенням Людини, порівнював педагога зі скульптором, підкреслюючи, що вчитель – це людинознавець, об'єктом праці якого є найтонші сфери духовного життя особистості в процесі їх формування. «Індивідуальні задатки, таланти, обдарування відзначаються великою різноманітністю, неповторністю поєднань, яскравістю особистих рис» [7, с.88], – писав він, а це означало, що «... кожна людська особистість неповторна, що виховання нової людини... полягає насамперед у розкритті цієї неповторності, самобутності, творчої індивідуальності» [7, с.93]. Він формулює кредо індивідуального виховання та навчання – «... вести кожного вихованця тією доріжкою, на якій з найбільшою яскравістю може розкриватися сила його розуму і умінь, майстерність і творчість» [7, с.93]. Разом із тим учений переконував, що найбільш повноцінне суспільне виховання – шкільно-сімейне, адже у школі переважає його змістовне начало, у родині – емоційне. Жодна суспільна установа не може прищепити дитині якостей, які формує родина, тому вчителі повинні апелювати до

сім'ї як сприятливого ґрунту, на якому зростає, розвивається, виховується дитина, одночасно на моральному здоров'ї родини будується педагогічна мудрість школи. Ці теоретичні концепти видатного педагога є філософсько-педагогічним обґрунтуванням діяльності сучасного гувернера.

На нашу думку, “гувернер” (від французького *gouvernante* та *gouverner* – керувати, управляти) – це особливий тип педагогічного працівника, який скеровує розвиток дитини, управляє процесами навчання й виховання у всій їх багатогранності на основі індивідуального підходу та з урахуванням здібностей, нахилів, інтересів дітей. Гувернерська діяльність відрізняється глибокою особистісною спрямованістю, є персоналізованою, може відбуватися в індивідуальних чи колективних формах, включає елементи навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості, має специфічні завдання, зміст, методи, носить неформальний й комфортний характер для усіх її учасників.

Гувернерство постало з потреби у формуванні яскравої неординарної особистості, здатної здійснювати подальший поступ людської цивілізації. Воно не відноситься повною мірою ні до родинної, ні до державної форм виховання й навчання підростаючого покоління, а знаходиться на межі цих систем й очевидно саме цим є привабливим для значної частини населення. Для гувернерства притаманні такі ознаки: виховання й навчання дітей є індивідуалізованим; освітньо-виховний процес відбувається в домашніх умовах або в освітньо-виховній установі закритого типу, де створюється мікроклімат, наближений до умов родинного виховання; педагогічний процес організовується так, щоб діти сприймали гувернера одночасно як вихователя та учителя й близьку людину, авторитет якої є не нижчим, ніж авторитет батьків [6, с.84].

Сучасний гувернер виконує як загальнопедагогічні, притаманні усім

напрямам педагогічної діяльності, функції, обов'язки, завдання, так і специфічні, пов'язані з особливостями індивідуального навчання й виховання дитини. Його професійна діяльність багатоаспектна, у ній виокремлюються інваріантна та варіативна діяльність, вибір якої визначається особливостями та запитамі сім'ї. Інваріантна частина охоплює схожі для більшості сімей вимоги (фізичний розвиток дитини, організація дозвілля, оволодіння навичками самообслуговування, підготовка до шкільного навчання, формування уявлень про оточуючий світ та суспільство, розвиток морально-етичних якостей, формування навичок культури поведінки тощо).

Спектр варіативних видів є надзвичайно широким: від навчання іноземним мовам, музиці, основам образотворчого мистецтва, танцям до знайомства з прийомами самозахисту, альтернативних систем загартування й фізичного розвитку, навчання престижними видами спорту (теніс, фігурне катання, кінний спорт), формування технічних навичок, поглибленого розвитку особистісних нахилів дитини [8,с.197].

Педагогічна цінність гувернерства бачиться у тому, що особистісно-орієнтований підхід дозволяє задовольнити освітні та соціокультурні запити різних категорій дітей різного віку, використовуючи потенціал спільного проживання у сім'ї. Гувернерство всеохоплююче й немає нічого, що не могло б стати змістом даної форми альтернативної освіти, а його значущість визначається відсутністю жорсткої регламентації діяльності, гуманістичними відносинами учасників освітньо-виховного процесу, тривалим характером взаємодії між дитиною та вихованцем тощо [5, с.3-4]. Разом з тим говорити про відновлення гувернерства у формах минулих століть недоцільно. Саме тому, слід звернути увагу на наступні об'єктивні чинники: змінену систему батьківських запитів та потреб стосовно навчання і виховання

дітей; проблеми сімейного виховання й спілкування; потреби реформування сучасних освітніх закладів у напрямі підвищення якості освіти, виховання та соціалізації дитини; результативність індивідуального навчання й виховання; характер та проблеми взаємодії освітніх закладів та сім'ї [2, с.6].

Концептуально новим у навчально-виховній роботі гувернера з дитиною є особистісно орієнтований підхід, який виявляється в умінні: створити сприятливу психологічну атмосферу; встановлювати доброзичливе емоційне спілкування; прихильно ставитись до дитини, щоб вона відчула любов, турботу і захищеність; встановлювати довіру, співробітництво з малюком як з рівним партнером; бачити її можливості і здібності; забезпечувати різноманітну діяльність, враховуючи її інтереси [4,с.249]. Дисципліна, стриманість, порядок, культура діяльності, позитивні навички поведінки, відповідальність, ініціатива – необхідні якості для сучасного життя, основи яких і закладаються у дитячому віці. Особистісно орієнтований підхід мусять увібрати у себе реальне життя дитини, а не бути чимось зовнішнім, нав'язливим.

Сутність діяльності гувернера може бути охарактеризована також як процес педагогічного спілкування, активної цілеспрямованої взаємодії між гувернером-педагогом та дитиною в умовах сім'ї, в результаті чого відбувається соціальне виховання, передача соціального досвіду, формування певних якостей особистості [9,с.172]. Гувернер виконує дві соціально значущі функції: адаптивну та гуманістичну. Адаптивна полягає у підготовці вихованця до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації, визначених суспільних запитів. Одночасно, реалізуючи гуманістичну функцію через розвиток особистості, індивідуальності вихованця як синтез всіх надбань людської культури, гувернер об'єктивно несе у собі позачасовий фактор, «працює на майбутнє».

Незважаючи на те, що гувернерство – особлива форма домашньої освіти та виховання, воно реалізує загальносуспільні цілі. Дві форми виховання – сімейна та суспільна – співіснують протягом століть, взаємодіючи між собою, та у залежності від типу суспільних стосунків розвивають певні сторони та напрями соціалізації особистості, формують культурні установки, норми та ідеали. Домашнє наставництво розглядається як тенденція соціальної взаємодії, соціальний механізм розвитку сімейного та громадського виховання й освіти. Гувернерство вирішує суспільні завдання в індивідуальній формі, у ньому консолідовані запити сім'ї, її освітній вибір, тобто така альтернативна освітньо-виховна система може трактуватися як соціокультурний механізм вирішення протиріч між свободою і необхідністю в соціалізації особистості.

Відновлення гувернерства у його нових якостях може залишитися лише ідеєю, проектом, якщо не враховувати об'єктивні внутрішні та зовнішні суспільні умови, що детермінують його розвиток. Найсуттєвішими серед них є: державна підтримка інновацій в освіті; можливість кожної родини використовувати своє право надання дитині відповідної освіти; створення системи підготовки фахівців індивідуального навчання й виховання; формування позитивної громадської думки, різноманітних об'єднань батьків та фахівців індивідуального навчання й виховання з метою налагодження співпраці з державними освітньо-виховними установами.

Гувернерство відзначається суттєвими перевагами перед колективною формою навчання й виховання, які полягають у індивідуальному підході до особистості вихованця, можливості творчого пошуку методик та технологій виховання, своєчасного коригування дій наставника залежно від ситуації виховання, здатності забезпечити індивідуальну траєкторію освітнього, виховного та особистісного розвитку

дитини. Гувернерське навчання й виховання – це освітньо-виховна система, яка відповідає наступним вимогам: єдність навчання й виховання; особистісно-орієнтована комфортна взаємодія педагога з дитиною; використання передових педагогічних технологій. Зміст та результати діяльності гувернера повинні бути адекватними запитам й вимогам суспільства, освітніх закладів, батьків та самої дитини, мета бути пов'язана насамперед із збереженням здоров'я дитини, даного природою, розвитком дитячих природних потреб, здібностей, особистісних якостей, необхідних для виживання в постійно змінному соціумі, що забезпечить їй безболісне входження у доросле життя [6, с.172].

Гувернерство є цілісною педагогічною системою, що вивчає особливості індивідуалізованого формування в домашніх умовах освіченої, гармонійно розвиненої, комунікабельної особистості з активною життєвою позицією [6,с.231] й базується на неписаному правилі: спочатку любити, а потім – виховувати, що передбачає орієнтацію на дитину як особистість.

Конкретизація мети діяльності гувернера з дитиною відбувається на рівні виокремлення її головних завдань. Освітніми завданнями є основних навчальних умінь, розвиток потреби в отриманні знань, розвиток творчих сил дитини, формування невимушеності у поведінці, розвиток розширення словникового запасу, мовлення. Як виховні завдання виділяються: формування навичок спілкування, комунікабельності, виховання поваги до старших, любові до батьків, виховання емоційної чутливості, здатності до співпереживання, виховання поваги до особистості кожної людини, розвиток самостійності [8,с.105].

Розвиток гувернерства як педагогічного явища в сучасній Україні характеризується певними тенденціями: по-перше, воно займає проміжне місце між загальноосвітньою системою й виключно індивідуальним напрямом

освіти, адже лише виняткові обставини примушують батьків залучати до суто домашньої освіти гувернерів-учителів, які в змозі надати певний стандарт освіти в обмежених умовах (діти з обмеженими можливостями або ті, які мають важкі хронічні захворювання); по-друге, гувернер радше виконує роль вихователя та наставника, ніж учителя, хоча остання не виключається. Саме функції організації виховання та його координації є одними з провідних для сучасного гувернера, зокрема із соціально-педагогічних позицій; по-третє, діяльність гувернера в родині обмежена віком дитини (дошкільний або молодший шкільний вік). Соціально-педагогічний підхід до гувернерської діяльності має нівелювати основні недоліки сучасного гувернерства (вікові обмеження та матеріальний стан родин, що запрошують домашнього наставника) та запропонувати варіанти гармонійного вирішення суперечностей організації виховання, його фінансування та добору контингенту фахівців для роботи; по-четверте, гувернер повинен знати, як працювати з дітьми з особливими потребами, тобто володіти азами дефектології та корекційної педагогіки, його соціально-педагогічний потенціал реалізуватиметься через соціальне виховання [3, с.12-13].

Освітньо-виховна діяльність сучасного гувернера має ряд переваг, що особливо важливі для сучасної міської сім'ї. До них віднесені: гнучкість графіка роботи домашнього наставника й режиму діяльності дитини, що сприяє адаптації вихованця до умов соціального середовища; можливість розширення освітнього простору й особистісно-орієнтована модель навчання, яка дозволяє створювати оптимальні умови для формування особистісних новоутворень дитини; можливість моделювання технологій підготовки гувернера з урахуванням ціннісних орієнтацій сім'ї та національних традицій виховання; відкритість та контроль за діяльністю гувернера, яка вимагає осо-

бистісної установки на саморозвиток й самоосвіту як показники професійної компетенції [1, с.120-121].

Противники гувернерства серед основних аргументів висувають тезу про те, що дитина, виховувана домашнім педагогом, позбавлена дитячого товариства, у неї формуватиметься збіднений соціальний досвід тощо. Переконані, що кваліфікований гувернер здатен успішно поєднувати індивідуальне навчання й виховання дитини з суспільним, наприклад, супроводжуючи дитину на заняття у спортивні секції, художні студії, гуртки, музичну школу, організовуючи їй культурно-дозвільневу діяльність у середовищі однолітків тощо.

Гувернер – новий тип професіонала-педагога – особистість з розвинутим почуттям відповідальності, здатністю визначати мету, завдання, способи діяльності, приймати рішення і діяти в нестандартних умовах. Разом з тим освіченість, професіоналізм неможливі без високої моральності, що передбачає визнання цінності іншої людини, поваги її права на відстоювання власної позиції, індивідуальне бачення світу та свого місця у ньому. Толерантність, поміркованість, уваженість оцінок, послідовність й цілеспрямованість діяльності, почуття обов'язку й відповідальності за вихованця – ось ті якості, без яких професійний портрет як обґрунтований комплекс особистісних переваг фахівця неможливо вважати цілісним, повним. Для гувернера – варто додати ще й такі якості, як розумна конформність, креативність, прогностичність мислення й діяльності, здатність працювати в умовах закритого простору, яким є сім'я, уміння створити комфортну навчально-виховну атмосферу для дитини, підтримувати відповідально-довірливі стосунки з батьками, іншими членами родини тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, відроджене гувернерство, що має історію та традиції, на теренах

XXI століття може стати новою системою плекання особистості, що даватиме дитині знання, уміння й навички, які гарантуватимуть їй адаптацію до життя, здатність орієнтуватися у соціальному просторі. Саме тому в Україні найближчими роками слід оптимізувати процедуру ліцензування діяльності гувернерів, приватних дитячих садків, низкою державних законодавчих актів визначити їх статус,

права й обов'язки, можливості отримати категорії, вирішити проблеми визначення педагогічного стажу роботи, пенсійне забезпечення, підвищення кваліфікації тощо. Наукової розробки потребують питання професійної підготовки гувернерів на різних ступенях системи освіти України, перш за все, вищої педагогічної, післядипломної, отримання другої спеціальності (кваліфікації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зверева О.Л. Семейная педагогика и домашнее воспитание / О.Л.Зверева, А.Н.Ганичева. – М.: Академия, 2000. – 158 с.
2. Куприянов С.В. Организация работы гувернерской службы / С.В. Куприянов. – Иваново: Ивановский гос. ун-т, 1992. – 32 с.
3. Максимовська Н.О. Гувернерство в сучасних умовах: соціально-педагогічний аспект / Н.О.Максимовська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. - №3. – С.11-16.
4. Нові форми здобуття дошкільної освіти / [автор-упоряд. Л.А.Грицюк, М.І.Каратаєва]. – Тернопіль: Мандрівець, 2005. – 256 с.
5. Савушкина Е.В. Введение в специальность “Гувернер” / Е.В. Савушкина. – Рязань: Рязанский гос. пед. ун-т им.С.Есенина, 1999. – 23 с.
6. Саратулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера / Є.Г. Саратулова. – К.: МАУП, 2003. – 264 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. - Т.5 – 639с.
8. Тимохина Т.В. Содержание и методика образовательной деятельности гувернера с детьми дошкольного возраста: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Тимохина Татьяна Васильевна. – М., 2005. – 246с.
9. Хлебик С.Р. Гувернерське виховання в Україні: досвід та перспективи /С.Р.Хлебик // Вісник Чернігівського держ. педагог. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів, 2009. – Вип. 61. – С.172-176.